

PAPER DETAILS

TITLE: 1924 ISLAHATINA KADAR SÂ>RA CÜMHURİYETLERİNİN MALÎ SİYASETİ

AUTHORS: Edip SERDENGECİ

PAGES: 217-227

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97445>

1924 Islahatına kadar Şûra Cümhuriyetlerinin Malî Siyaseti.

I — Devlet Bankası ve Çervoneç ihracına değin akçe siyaseti.

1921 yılının son yarısında şura cumhuriyetlerinde akçaya eski vazifesini iade edip muayyen karşılıklı bir mübadele vasıtası ve kıymet ölçüsü bulunmak lâzım idiğini kabul etmek mecburiyetinde bulundular; buna ilk önce rençberin mahsul üzerinde benimseme hakkı taınmakla başlandı; ve onu istediği yerde istediği gibi mübadele etmesi hakkı verildi.

Vakı'a «Nep» denilen Novaya Ekonomiçeskaya Politika yani «yeni iktisat siyaseti» devlet sermayedarlığı adını aldısa da az çok mülkiyete - hiç olmazsa zümre mülkiyetine - bir rucu demekti. Nitekim 27/X/1921 tarihli buyurukla devlet müesseseleri bir nevi muhtariyet aldılar ve muvazeneli hesap ile istihsal ettikleri şeyleri, o zamanın fiatlarile satıp karşılık olarak kendilerine lâzım olan iptidai maddeleri piyasadan, kendi hesaplarına tedarik etmek hakkını almışlardır. Yavaş yavaş bir takım buyurultular akçe hakkında konulan bütün kayıtları birer birer kaldırarak en son 4/IV/1922 buyuruğu kıymetli maden, mücevher, ecnebi parası gibi şeylerin bir kişinin elinde bulunmasına müsaade verdi; ancak altın ve gümüş külçelerile bazı ecnebi paralarının alım ve satımı için bir kaç kayıt kaldı ve bunların ticareti inhisarı devlet bankasına verildi. Bundan önce de, 1921 yılının birinci teşrininin (27) si tarihli bir buyurukla, devlet müesseselerinde iktisadi hesap tesis edilerek bunlar, böylece istihsal ettikleri şeyleri piyasada o günün fiatına göre satıp kendilerine lâzım olan iptidai maddeleri de, — gene piyasadan — kendi hesaplarına olarak tedarik edebilmek hakkını almışlardır.

İşte bir biri arkasından bir takım kanunlarla buyuruklar, bir az evvel kat'i olarak kaldırılan akçe ile maaş, gündelik vermek gibi ödeme tarzlarını tekrar tesis etti. Asker komünizminin başlıca gayesi parayı ortadan kaldırmaktı. [1] Halbu ki yeni iktisat siyasetinde göz önünde tutulması

[1] Bu asker komünizmi çağında — ki işçi ve asker meclislerince tasvip edilmeden hiç bir kanun yahut hiç bir buyuruğun muta olmadığı zamandır — savyet buyurucuları eski manada akçenin lâzım olmayacağı bir iktisat usulü kurup parayı ortadan kaldırmağa çalıştılar. [1918 de halk iktisat meclisinin birinci içtimasında maliye komiseri raporunu şu cümlelerle başladı: « Sosyalist bir cemiyette paranın yeri olmamalı idi. Bugün bir çok kıymetleri takdir için paradan bahs edeceğimden dolayı ve memleketimizde halâ filen para bulunduğu halde huzurunuzda çıkmamdan dolayı sizden özür dilerim. » Nakden ödemek usulü yerine *parasız ödemeği* (defterlerde kayıtlarla, çeklerle ve ilâ...) koymak istiyorlardı.] Halk komiserleri heyetinin 2 mayıs 1918 tarihli buyuruğu, savyet memur ve dairelerinin elinde bulunan bütün paranın halk bankasına verilmesini ve masrafın yalnız havale ve çeklerle ödenmesini buyurmakla kasalarda ancak yol masraflarile diğer ufak tefek masraflar için pek az para bulundurulmasını ap açık ihtar ediyordu. 30 ağustos 1918 buyuruğu millileştirilen müesseselerin istihsal ettikleri şeyleri merkezlerinde dipozito etmeleri usulünü kurdu. Böylece işbu müesseselere lâzım olan her türlü maddeler merkez depolarında, paranın hiç bir dahli olmadan yalnız defter hesaplarile alınıp verilir oldu.

Leninin kendisi belki parayı iktisat hayatından büsbütün kaldırmak istemezdi; her halde bunun komünistler elinde kapitalizme karşı bir silâh olarak kalmasını dilerdi. 1918 yılının birinci teşrininin üçü tarihile maliye komiserliğinden çıkan buyuruk, bütün vatandaşları, ellerinde bulunan kıymetli varakaları devlete vermekle mükellef tutuyordu. Daha sonra bir nizam, adam başına muayyen bir yekûnu aşan paranın teslimini, teslim edilmezse musaderesini mecburi kıldı. 3/1/921 kanunu, külçe olsun akçe olsun, bütün kıymetli madenlerin tazmin edilmeksizin vatandaşlarca devlete teslim edilmesini ve mücevherat üzerinde mülkiyetin tahdidini kabul etti.

Paranın mahvı için sarfedilen mesainin sonu, temmuz 1921 başında tedavülde bulunan para kıymetini dokuz milyon altın rubleye düşürmek oldu. Demek ki paranın büsbütün ortadan kalkması artık pek uzak olmayan bir zaman meselesidi. «Sai vahidi» [TRUDOVAYA EDİNİÇA] isminde yeni bir kıymet ölçüsü tecrübe edilmek istenildi ise de buna muvaffak olunamadı. Bu, muayyen bir işte âdi gündelikçinin orta bir kudret sarfile meydana getirebileceği kıymete müsavi idi.

Vergi usulü = toprağın ve yapıların, fabrikalarla ticaret ve san'at teşebbüslerinin, bankaların ve diğer malî müesseselerin millileşmesi iktisat

lâzım gelen en birinci nesne, devlet maliyesinin düzelmesi oldu ki ilkinin bûsbütün zıddı idi. Buna irişmek ise asker komünizmi çağında iktisat hayatının git gide gerilemesinden dolayı mümkün olamadı. Demek ki istihsalin her kısmını arttırmakla iktisat hayatını canlandıracak bir vaziyet kılmak gerekti. İşte istihsalı arttırmağı dileyen yeni iktisat siyasetinin temeli buna ermek oldu: bütçede muvazene ve sağlam bir mali vaziyet

işlerinde bambaşka bir çığır açtı. Komünist iktisat usulü, yüksek iktisat meclisinin idaresi altında, hususî iktisat usulünün yerine geçti. Bütün istihsal vasıtalarile maddelerini, yarı işlenmiş veyahut hiç işlenilmemiş stokları ele geçirip böylece yeni bir iktisat usulü başladı. İstihsal ile istihlâk önceden kararlaştırılan bir plâna göre vukubulmağa başlayınca eski vergi usulü böyle kökten değişen bir iktisat vaziyeti karşısında değişmeksizin kalamazdı. İlk zamanlarda savyet hükûmeti vergiye, devlet masrafını koruyabilecek tabii bir kaynak gibi değil, zenginlerin elinde kalan parayı musadere etmeğe yarayan tatbiki kolay bir usul olarak bakmıştı. Sonraları neşrolunan türlü türlü buyuruklar işbu mali siyasetten mülhemdi; hususi sermayenin zaptı zımnında en ileri giden 30/10/918 buyuruğula on milyarlık fevkalâde inkılâp vergisi konuldu ise de umulan neticeyi vermedi: iki senede on yerine ancak bir buçuk milyar toplanılabildi. Merkez icra komitesi zikrolunan buyurukla çiftçilikte de aynı vergiyi kurdu ki bunun aslı rençberlerden kendi ihtiyaçlarından çok olarak yetiştirdikleri bütün mahsulü zorla almak demektir.

İstihsal vasıtalarının her kese ait olmasından yalnız ziraat müstesna kaldı. 19 şubat 1919 buyuruğıle savyet hükûmeti bütün toprağın devletin eline geçtiğini ilân etti. Fakat ilân etmesile beraber toprakla onu işlemeğe yarayan vasıtaları hükûmet müstahsiller elinde bırakmağa mecbur oldu. Eğer (1920) sonunda eski vergi usulünden kalma bir kaç bakiye varsaydı ancak bu gibi yerlerdeydiler. Hatta bunları da savyet buyurucuları aynı vergiye çevirip akçeye bir rol bırakmamak istediler. (Krestinski aynı verginin hiç bir türlü akçeye yer bırakmadığını ileri sürerek böylece bir iktisat usulünden ötekine intikal devrinin sonunu gösterir gibi kabul edilebileceğinden müraccah olduğunu söylemektedir.) Önceden tayin edilen fiatlarla rençberler istihsal ettikleri her fazla şeyi muayyen anbarlara yatırmağa mecbur idiler. Bu usule Razverçka [bölüşme] adı verilip iptidaları çok kullanılırdı. Fakat 1921 başlangıcından beri aynı vergi galebe çaldı. Müstahsil için bu iki usul de bir demektir : lkisi de makine, elbise ve ilâ... gibi mukabillerini vermeksizin yiyeceğinden fazlasını elinden almakta idi. [Razverstkaı naturalnij nalog, İnrkof, s. 27].

Savyet hükûmeti her türlü gelir kaynaklarını devlete varidat temini için sağlamlaştırmağa çalışmadı; onları kendine çekmeğe uğraştı. Böyle

ancak böylece elde edilebilirdi. İşte hususî menfaati teşvik için istihsal edilen şeylerin serbestçe kullanılabilmesi ve bu sahada ferdî teşebbüsün canlanması, tek bir sözle manayı ifade etmek için fert benimsemesinin yeniden ihyası lâzım gelmekteydi; çünkü asker komünizminin iktisat usulile musadere siyaseti artık iflâs etmişti.

İktisat siyasetinin böyle bir tebeddülü — biraz evvel büsbütün ortadan kaldırılması düşünülen — eski malî siyasete dönmeği neticelendirdi. San'at, alış veriş, istihlâk ve gelir üzerine vergiler konulmakla heman eski vergi usulüne dönmek lâzımgeldi.

Bir zamanlar servet için de bir vergi konuldu ise de vergi alınacak servet olmadığı dolayısıyla sonraları bu vergi kendiliğinden kaldırılmıştır. Fakat ziraatte aynı vergi yeni siyasetin ilk yıllarında, gene büyük bir yer tutuyordu ve büsbütün ortadan kalkması bu çağda kabil olamadı. Zaten yukarıda saydığımız vergilerde, henüz devlete çok gelir temin edemezlerdi [1]. Asker komünizmi çağında gelir kaynakları mahvolduğundan NEP in ilk yıllarında devlet bütçesi büyük bir açık gösterdiği gibi devlet teşebbüsleri de hep açıkla çalıştılar.

Bütçeyi doğru bir temele dayamak lâzımdı ve bu maksatla merkez icra

bir vergi usulü, para vergilerinin kendilerinden sönmesine ve bütün fazlaları zapt eden aynı vergi sebeble ekilen sathın çok azalmasına yol açtı. San'atların millileşmesile bilvasıta tekalif te ehemmiyetini kaybettiğinden 3 şubat 1921de hükûmet para vergilerini büsbütün ortadan kaldırdı. Bundan böyle devlet masraflarının karşılığı, savyet devletinin iktisadî faaliyeti, yani millileşme siyasetinin neticesi oldu. Aftık savyet devletinin gelir kaynakları ancak aynı vergi ile para ihracı oldu. Fakat yavaş yavaş bu son kaynakta kurudu : İhracın geliri masrafı korumadı. 1921 de dört tane kâğıt akçe fabrikası vardı : Bunlarda Moskova, Rostof, Perm ve Penzada olup (1920) başlangıcında (11260) , (1921) birinci teşrini başlangıcında (17361) işçi işletiyorlardı. [Kaçenelenbaum; Rusyanın hali ve istikbali, s. 56]

Millileşen san'atlar bir müddet büyük bir açıkla çalışıp maliye komiserliğinin 1923 tarihli raporunda zikredildiği gibi, 1922 ye kadar, sermayelerinin hemen yüzde ellisini yediler. Parasız iktisat usulünü savyetler hayatın her türlü görünüşlerine yayamadılar, çünkü asker komünizmi yavaş yavaş, fakat kat'i olarak iflâs etti. [Bu son kısımlar « Markof » un Savyet bütçesi adlı eserinden alınmıştır. S. 20—36].

[1] Buna devlet teşkilâtının pahalı olup lâzım geldiğinden çok adamlarla çalıştıklarını ilâve etmeli.

komitesi 1921 yılı birinci teşrininin onuncu günü devlet daire ve kalemlerinin memur kadrolarile başka masraflarını en azına indirmelerini tamim etti. Maliye komiserliği, ihraçtan ileri gelen varidatle beraber tahmin edilen gelirin bütün yekûnunu gösterip bunun doğru kıymetini hesap edecekti. Böylece elde edilen rakkamlar, komiserlikler arasında öleştirilip devlet bütçesini kurmağa yarardı. Önceden akçe kıymetinin düşmesi, yıllık bütçelerin değil, aylık bütçelerin kurulmasını bile güçleştirdiğinden bütçe plânını aydan aya yenilediler. Bu hesaplar içinde, sabit bir kıymet ölçüsü olmak üzere (1913) senesi — yani harpten önceki senenin — altın rublesini kabul ettiler. [1]

İşte bu ölçüye göre her ay basılan kâğıt paranın kıymeti şu kadar milyon ruble idi :

Yıl	Ay I	II	III	IV	V	VI
1920	12,8	9,5	11,1	8,9	10,1	8,4
1921	6,8	7,6	6,4	5,9	3,9	3,1
1922	31,1	22,6	17,6	14	18,5	19,7
	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1920	8	7,7	10	11,7	11,8	12
1921	5,7	9	12,9	22	28,8	37
1922	26,4	40	24	26,5	26,9	27,2

Görülüyor ki yeni iktisat siyasetinin ilk yılları kâğıt akçe ihracı arttı

[1] Yukarıda gösterilen sebeplerden dolayı bütçe açığının kapanması için yeni iktisadisiyasetin ilk yıllarında hep kâğıt akçe ihraç edildi. 1923 başlangıcında tedavülde hemen 2.000.000 milyar ruble vardı. (Yurofski, s. 44) Fiatlar dehşetli bir tarzda arttı; Kaçenelenbaum hayat pahalılığının derecesini kitabının 70—71 sayfelerinde gösterir : (Vahidi kıyası 1913 fiatıdır).

	1920		1921		1922	
	Moskova	Rusya vasatı	Moskova	Rusya	Moskova	Rusya
Sene başında	4180	2420	24500	16700	244000	288000
Nisan »	7200	4770	48400	35700	2230000	2520000
Temmuz »	11360	8740	82000	80700	4450000	5570000
I. Teşrin »	12400	9620	71600	81900	7400000	7300000

Fiat artmasının bir ay evvelkine nisbeti ise şudur: (Yurofski, s. 46)

isede böylece elde edilen gelir de epiyce arttı. İlk on sekiz ayda 155.700.000 altın ruble olan bu varidat, sonraki on sekiz ayda 409.900.000 rubleyi buldu. Rusyada tedavülde olan bütün para — gene altın ruble hesabile — şu miktarda idi :

	Yılbaşı	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	
Milyon	93	84,2	76,9	71,4	67,1	68,6	1920
"	69,6	60,1	53,9	47,3	44,9	34,2	1921
"	60,9	54,2	42	32	31	42	1922
	Temmuz	Ağustos	Eylül	I. Teşrin	II. Teşrin	I. Kânun	
"	62,9	64	70,6	77,5	82,3	83	1920
"	29,1	34,9	45,9	55,3	67,9	74,3	1921
"	55,3	84,9	116,1	115,9	94,8	89,9	1922

Akçe yerine kullanılıp tedavül eden bono ile çekler ve itibar kâğıtları bunun içinde dahil değildir. Altına göre kâğıt paranın kıymeti mesai dairesinin istatistikleriyle hesap edilmiştir. [Yurofski, s. 49, 51]. Geliri arttıran yalnız kâğıt para ihracı değildi; aynı zamanda vergilerin ve devlet teşebbüslerinin geliri, bütün yılda, ihraca nisbetle bile fazla bulunmakta idi. Aşağıdaki lavha her üç ay için yüzde ile bunu pek güzel canlandırmakta bulunmuştur : [Yurofski, defter I, s. 46].

	İlk üç ay	İkinci üç ay	Üçüncü üç ay	Dördüncü
Kâğıt akçe geliri :	86,7	69,4	56,8	46,3
Vergi " :	2,7	8,9	13,6	24,4
Devlet işleri " :	10,6	21,7	29,6	29,3

Kâğıt paranın sukutu hesaplarda büyük sarsıntılara meydan verdiğinden, akçe usulünü hiç değiştirmeyen iki türlü yeni kaime çıkarıldı ki biri 1922 rublesi, öbiri 1923 rublesidir. Birincisi eskiden ihraç olunan

Ayda	II. Kânun	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Yıl
Yüzde	27,7	23,3	25,2	21,2	13,7	23,9	1920
"	28,6	27,8	29,3	19,6	45,2	30,2	1921
"	89,2	111,6	118,9	64,9	22,2	13,9	1922
	Temmuz	Ağustos	Eylül	I. Teşrin	II. Teşrin	I. Kânun	Yıl
"	11,4	1,8	4,2	9,1	14,3	40,0	1920
"	0,5	4,9	7,2	16,6	44,5	108,7	1921
"	3,6	7,3	22,5	57,5	42,2	29,2	1922

kâğıtlardan «on bin» ruble değerinde idi ve ikincisi 1922 tipinden «yüz» yani eskilerden «bir milyon» ruble değerinde olduğu halde, asıl kast edilen harpten önceki ruble kıymetini bulmak, bir türlü mümkün olamadı; çünkü bir taraftan kâğıt akçe fabrikaları işlemekte, ve her gün tedavüle milyonlarca yeni kaime çıkarmakta idi. Halbu ki böyle bir şey, ancak savyet rublesinin kıymeti sabitleşdikten sonra yemişli olabilirdi; fakat o zaman savyet rublesine değişmez bir kıymet vermenin artık bir manası olamazdı.

Devlet Bankasının kurulması

Asker komünizmi çağında savyet buyurucuları akçeyi büsbütün ortadan kaldırmağı niyet ediyorlardı; fakat şimdi yeni iktisat siyaseti akçe tedavülünün muntazam bir usulle tekrar tesisini borç kılmakta idi. Bu ise itibar müesseseleri olmaksızın meydana gelemediğinden her şeyden evvel bir devlet bankası kurmak lâzımgeldi; 1921 yılı birinci teşrininin üçüncü

Görülüyor ki 1921 yılı sonile 1922 yılı başlangıcında, fiat ihraçtan fazla artmıştır. Bunun sebebi ise bu yıllarda fiatın artmasına mahsulün azlığı da inzımam etmiş olmasıdır. İşte ihraçla pahalılığın yüzde ile nisbeti: (Yurofski, s. 47)

Yıl	II. Kânun	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
1920	176,4	184,9	155,6	153,6	85,1	174,5
1921	257,7	194,4	215,4	143,1	422,4	287,6
1922	130,2	175,2	178,0	108,0	34,0	27,8
Yıl	Temmuz	Agustos	Eylül	I. Teşrin	II. Teşrin	I. Kânun
1920	24,4	14,8	29,2	55,6	103,6	339,5
1921	—	—	24,8	38,6	85,7	139,2
1922	—	15,7	100,9	200,3	120,6	83,7

Asker komünizminden sonra kâğıt akçenin kıymeti tedavüle çıkarılan paraya göre arttı. Her ne kadar ortada mutlak surette bir pahalılık varsa da bu, asker komünizminin son aylarile ölçülemez; kâğıt akçenin artmasına nisbetle pahalılık çok değildir. Çünkü şimdi tedavülün evvelkinden daha çok paraya ihtiyacı vardır. Nep'in ilk senesi kâğıt akçe yüzde 136,3; fiatlar ise yüzde 71,8 arttı. Halbu ki bir sene evvel bu nisbetler 4,6 ve 9,9 kere idi demek ki asker komünizminin son senesi fiatlar, kâğıt akçeye nisbetle iki mislinden fazla arttığı halde, bir yıl sonra bu nisbetler hemen hemen tersine çevrilmiştir.

günü merkez icra komitesi böyle bir itibar müessesesi için bir nizamname hazırlayıp bu bankanın merkezi 16/XI/1921 de Moskovada işe başladı. 1922 başlangıcında bunun taşrada (21) şubesi bulunuyordu.

Nizamnamenin ilk maddesi bankanın, itibar muameleleri ve her türlü banka işleriyle san'at, ticaret ve ziraati inkişaf ettirmek, akçe tedavülünü bir merkeze toplayıp muntazam usullerle bu tedavülün inkişafını arttırmak için tesis edildiğini söylemektedir. Bankaya ihraç hakkı verilmedi; birinci yıl, kâğıt ihracı arttıkça pek ziyade çabuklaşan savyet parasının düşkünlüğü karşısında banka, sermayesini büsbütün mahvolmaktan nasıl koruyacağını kestiremediğinden epiyce güçlük çekti. Buna çare olarak pek yüksek bir faiz aradı: Önce *ayda* yüzde sekizden on ikiye ve daha sonraları on ikiden on sekize kadar faiz aldığı halde — rublenin kıymeti bundan pek çabuk düştüğünden — bu ilk tedbir yetmedi. Borçlu bu faizden ayrı olarak ödeme zamanında, eşyada fiat farklarından $\% 40 - \% 60$ arasında bir kısmını açıktan tazminat olarak vermeği taahhüt etti, yahut önceden kararlaştırılan bir fiatla borcunu, kendi istihsal ettiği şeylerle amorti yolunda takas ve mahsup muamelesi yapmağa razı oldu. Şurası söylenilmek istemez ki bu gibi çareler, *milli piyasadaki ticaret ve san'at işlerinde* kullanılırdı. [1]

Dış piyasada — ihracata yardım olarak — başka yollara sapıldı: Borçluya, günün kambiyo piyasasına göre ingiliz lirası olarak ödenmek üzere savyet parası verilir; borçluda bunu ihraç ettiği malın karşılığı olarak alacağı para ve tahvillerin bir kısmı ile kapatmağa mecbur tutulurdu. Böylece banka, yalnız sermayesini korumuş değil, aynı zamanda epiyce kazanmış oluyordu. Devlet bankasının ihtiyat akçesi — hiç olmazsa kıymetli madenler ve değerli yabancı tahviller kısmı — temelinde bu gibi işlerden ileri gelmiştir.

Devlet bankası altın değerile akdedilen borçlarda yol göstermiştir: Kâğıt para olarak verilen borç — günün piyasasına göre — altın ruble olmak üzere borçlunun üstüne geçiyordu. Ödeneceği zaman, banka da — yine o günün piyasasına göre — borçludan, kendi üstüne geçen altın rubleleri kâğıt akçe olarak istiyordu.

Yeni iktisat siyasetinin başında eşya borsası ile tahvilât borsası, ka-

[1] Bu gibi çarelerledir ki devlet bankası, kâğıt akçenin düşkünlüğünden fazlaca müteessir olmadı.

nunla sicile geçirilmemişlerdi. Fakat savyet buyurucuları altın yahut yabancı tahviller ile yapılan işleri çok kıymetli tutmağa başladılar. 1921 yılı sonunda, kanunda yerleri bulunmayan bu gibi borsaların büyük şehirlerde açıkca işledikleri görülmekte idi: İşte o zaman altın ve yabancı tahviller için yeni yeni değişik dokuş kaynakları türedi. [1] 1921 ve 1922de başlıca altın ve o kıymette tahvil arayanlar, hususî ticaret müesseseleri oldu. Kâğıt akçenin fiatı pek çabuk düştüğünden büyük şehir tüccarları, ihtiyatlarını en çok altın ve tahvil olarak saklamağa çalışmakta idiler. Devlet bankası da altın ve o değerde tahvil ihtiyatını arttırmağa gayret etti.

İşte altınla yabancı akçelerin kambiyesunu nizam altına alan kanun ve buyuruklar tam bu sırada kararlaştırıldı. 1921 yılının ikinci teşrinî on sekizi kanun ile devlet bankası, başlıca borsaların piyasasına göre bütün Rusyada kıymetli madenlerle yabancı paraların fiatını resmî olarak kararlaştırmak borcunu üzerine alıp bunu temin eyleyecek « piyasa fiatı cetvelleri » çıkarmakla beraber lâzım gelen başka işleri yapmağı — meselâ kursları tayin ederken bütün Rusyanın halini ve ihtiyacını göz önünde tutmağı — da kendine borç kılmakta idi. Önceden kurslar, [2] bankanın kendi hesabına aldığı altın külçe ve yabancı kambiyo da akçe fiatını resmî ve umumî bir tarzda sağlamlaştırmaya yararken, sonraları birer vahidî kıyasî oldu. [3]

[1] Altın madenlerinde istihsal arttı ve altın akçeler, gizli oldukları yerlerden çıkmağa başlayıp yabancı tahvillerde bir yandan — hatta eskisinden daha çok olarak — gelmekte bulundukça ticaret, yoluna girdi. Aynı zamanda tahvil arayanlar da çoğaldı ve bunların en fazla müşterisi olanlar, ithalâtçılar idi.

[2] Yani « piyasa fiatı cetvelleri »

[3] Kıymet piyasasının tekâmülü ve kanunî olması, büyük bir değişiklik meydana getirdi. On rublelik altın paraların kıymeti böylece arttı: (Ay ortasının vasatî kâğıt ruble kıymeti.)

Yıl	1920	1921	1922	
II. Kânun	12 500	95 000	1 500 000	baş
			1 769 000	orta
Mart	14 500	92 500	1 988 000	
Mayıs	20 000	140 000	22 710 000	
Temmuz	20 000	177 500	19 250 000	baş
			20 670 000	orta
Eylül	25 000	290 000	26 000 000	baş
			37 760 000	orta
II. Teşrin	57 500	624 000	107 480 000	
I. Kânun	—	—	177 850 000	

Fakat bu hal süremezdi; sabit bir kıymet ölçüsü bulmak lâzımgeldi.

En son 5/XI/1921 de halk komiserleri hey'eti « muharebeden önceki ruble » yi kıymet ölçüsü olarak kabul etti. Bununla alım satım kıymeti, 1913 yılındaki altın rublenin kıymetini tutan bir türlü akçeyi murat etmekte idiler ki 1922 bütçesini işbu yeni ölçüye göre kurmak lâzım geliyordu.

Tahmin edilen akçelerin sovyet rublesine tahvili, yaşayış bahasına dayanan muayyen bir misli üzerine olurdu. Daha sonraları bu mislin tayini bir ay önceden olur ve « maliye halk komiserliğinin ruble piyasası » adını taşırdı. Bu komiserlik piyasasını, yalnız bütçenin « harpten evvelki ruble » lerini günün ve ayın piyasasına tahvil için kullanılan bir vasıta idi, fakat git gide kanun konturatların akdinde bu piyasanın kullanılmasına müsaade verdi. Komiserlik piyasasile beraber ve onunla muvazi bir de « devlet bankası piyasası » vardı ki komiserlik piyasasından pek fazla oynak idi : Çünkü bankaca rublenin alım satım kıymetine her zaman tatbik edilirdi.

Kıymet ölçüsü olarak « altın ruble » iktisat hayatında gittikçe artan bir ehemmiyet alıp sovyet rublesine yer bırakmadı. *Altın hesabı* 1922 yılının yarısından sonra hayatta epiyce kullanılmağa başlanıp yalnız ticarette değil, ücretlerin kiralının ve öbür ödemelerin hepsinde *altın temelli hesaba* müracaat edildi. [1] Altın rubleden başka ekin rublesi de kullanı-

1923 yılı ilk altı ayı rakamları ise :

II. Kânun	233 750 000	Nisan	655 000 000
Şubat	225 000 000	Mayıs	893 000 000
Mart	331 000 000	Haziran	1 061 000 000

dır. [Kaçenelenbaum, s. 84 - 85]

1922 - 23 yıllarında serbest piyasada ingiliz lirası şu kadar bir ruble-ye geçiyordu:

1922 sene başı	1250	I. Kânun vasatısı	192080
» Şubat vasatısı	3950	Mart başı	212500
» Nisan »	14900	Nisan »	265000
» Haziran »	17350	Mayıs »	470000
» Eylül »	33950	Haziran vasatısı	650000
» II. Teşrin başı	78500	1923 yılında	—
1922 I. Kânun vasatısı	121440		

1920 yılında kambiyo ile kıymet farkları rublenin aleyhinde idi: Birinci teşrinde altın ruble 3500 kâğıt ruble değerinde iken alım kıymeti 12400 kere azdı. Ertesi yıl bu nispet değişti ve 1922 yılbaşında bir altın ruble 250000 kâğıt ruble değer iken alım satımdaki fark 1/244000 kadardı; demek düşkünlük nispeti büsbütün giderilmişti. Yeni iktisat siyasetinin ilk

lırdı; bu, başlıca, hububat kıymetini ölçmek içindi. Daha sonraları kıymet ölçüsü olarak « harpten önceki ruble » ve hayat pahalılığı ile ölçülen « eşya rublesi », « bütçe rublesi »... ve ilâh, gibi adlarla bir takım akçeler kullanıldı. Fakat altın ruble, amelî hayatta bunların hepsine galebe ederek, yavaş yavaş hâkim kaldı.

İktisat ta değişmez bir kıymet ölçüsü bulmak lâzım geldi ve bu, o kadar çoğaldı ki en son savyet hükûmeti çervoneç adile yeni bir para çıkarmağa karar verdi. Çervoneçin ortaya çıkması ile yeni bir çığır açılmış ve Rus parasının tanzimi başlamıştır ki bu da 1924 nakdi ıslahı gibi bir netice verdi. [1]

Türkçeye nakleden

Serdengeçti Dr. EDİP

senelerinde, malî vaziyet pek karışık olduğu için paranın sağlamlaştırılması düşünülemedi. Başlıca gelir kaynağı karşılıksız kâğıt para çıkarmaktı. Bundan dolayı da savyet rublesi her gün düşüyordu. Böylelikle yalnız bütçeyi değil, hiç bir kıymeti, her hangi bir fiatı kat'î olarak hesap etmek mümkün değildi!

[1] Devlet bankası alacakları ile vereceklerinde altın hesabını kullanmağa başladı. Altın temelli hesap, böylece iktisat hayatında büyük bir ehemmiyet alıp bu da altın kursunun tanzimini neticelendirdi. 25 ağustos 1922 buyuruğu ile STO — mesai ve müdafaa şurası — kursun tespiti encümenini kurarak bunu kıymetli madenlerin, altın rublenin ve altın değerinde yabancı tahvillerin fiatlarını koymakla mükellef kıldı.

[1] Bu makale dahi Alimcan efendinin Budapeşte darülfünunda müdafaa ettiği tezin ikinci kısmından alınmıştır,